

Cees Pols
*En het
werd stil*

MOZAÏEK | ROMAN

En het werd stil

Voor Jannie

En het werd stil

Cees Pols

UITGEVERIJ MOZAÏEK – ZOETERMEER

Omslagontwerp Geert de Koning
Layout binnenwerk Gerard de Groot

ISBN 978 90 239 9245 5
NUR 301

© 2007 Uitgeverij Mozaïek, Zoetermeer

Meer informatie over deze roman en andere uitgaven van Mozaïek vindt u
op www.uitgeverijmozaiek.nl

Alle rechten voorbehouden

Denkend aan Holland

Denkend aan Holland
zie ik brede rivieren
traag door oneindig
laagland gaan,
(...)
de lucht hangt er laag
en de zon wordt er langzaam
in grijze veelkleurige
dampen gesmoord,
en in alle gewesten
wordt de stem van het water
met zijn eeuwige rampen
gevreemd en gehoord.

'Herinnering aan Holland'
H. Marsman (1899-1940)

Uit de negenenzestigste psalm

Ik ben gezonken
in grondeloze modder,
waar men niet kan staan;

ik ben gekomen
in de diepten der wateren,
en de vloed overstroomt mij.

Ik ben vermoeid van mijn roepen,
mijn keel is ontstoken,
mijn ogen zijn bezweken,

daar ik ben hopende op mijn God.

David

Koning en dichter van Israël

I

Oneindig laagland

Zaterdag 13 oktober 1917, in het kooihuis

Met een wilgenteen houd ik een van de ratten op afstand. Piepend buitelt het dier terug op de vloer van het kooihuis*. Hakker maakt het karwei af; de kooihond gromt boven het geluid van de wind uit. Straks zal er weer een rat komen. Ook ratten willen overleven in plaats van verzuipen. Zeker nu de ratten klem zitten en door het noodweer maar één kant op kunnen, willen ze weg van het water, weg van de dood. Hakker – hij mag van nacht binnen blijven – blaft en bijt in de wegschietende rattenmassa; de kooihond is ermee opgegroeid.

Het prentje van moeders bijbelprentenboek komt me zomaar voor de geest. Ik doe m'n oog even dicht en zie hoe het krioelt van de mensen op de takken van een boom. Ik zie wanhopige mensen die ratten en slangen van zich af slaan. Allemaal willen ze overleven. Zal het hier buiten net zo erg zijn als in de tijd van Noach? Nee, dat zal nooit meer gebeuren, zou moe zeggen. Ik weet het nog zo net niet. Tijdens de Sint-Elisabethsvloed in 1421 zijn er tientallen dorpen verdronken. Tot op de dag van vandaag weet niemand hoeveel precies. Twintig of zeventig? Was het een onachtzame sluiswachter of kwam het door het darkindelven waarbij er te kort onder de dijken werd gegraven? Zelf denk ik dat het de delvers waren die de ramp hebben veroorzaakt. Niet de delvers

* *Achter in het boek is een woordenlijst opgenomen.*

zelf natuurlijk, misschien wel mijn voorouders, hun bazen. Net als onze bazen nu, wilden zij zich verrijken, omdat ze zich niks van de dijkgraaf aantrokken. En het werkvolk dat voor een appel en een ei moest modderen, verdronk bij bosjes, samen met de ratten. Een gapend gat met brak water bleef over. Gek genoeg, toen kort daarna ook de dijken bij Werkendam braken, zorgde het water van de Merwede ervoor dat er iets rijks ontstond. Eerst een grote waterplas met heel veel vis en daaruit ontstond de Biesbosch. Pa tekende dat wel eens uit als we bij laag tij op de plaat stonden, vlak voor we naar de wal voeren. Hij zei dat dat allemaal te lezen was in de Tielse Kronieken. Hij had het van horen zeggen, want zelf hadden we de kronieken niet. Duizenden steuren, zalmen en elften werden er in die tijd per dag gevangen. Nu, vijfhonderd jaar later, nog maar zo'n vierhonderd steuren per jaar.

Vandaag lijkt het erop dat de Biesbosch volledig onderloopt en de storm een spoor van dood en verderf achter zich zal laten. Ik kan nu niet meer weg. Het tij dat me normaal gesproken naar de overkant brengt, zou me meentrekken naar de bodem.

Ik zit vast. Al zou ik nog zo graag weg willen van deze plek, het kan niet. Ik zit vast in dit kooihuis op een plaat in de Biesbosch en daar bof ik nog bij in vergelijking met mijn maats die aan de andere kant van de plaat proberen te overleven.

Buiten gaat het steeds harder tekeer, terwijl de nacht valt en de vloed misschien wel een springvloed is. Omdat het steeds harder ging stormen, kon ik gisteren al niet meer het water op naar de veilige wal. Zelfs te voet kon ik

de plaat niet oversteken om naar mijn maats te gaan.

Opgesloten in hun schrankkeet – als die er nog staat – proberen zij hun hachje te redden. Het zou me niet verbazen als ze, verdreven door het water, in een wilg zijn geklommen. Doorweekt en koud zullen ze zijn, hun spieren verkrampen met het uur. De grienduilen moeten in de buitenlucht zien te overleven. Ik heb tenminste nog een dak boven mijn hoofd.

De deur beweegt en het scharnier knerpt. Het water komt hoger en hoger, zwiept met kracht uit de lucht tegen de deur. Ik moet maatregelen nemen en grond tegen de onderkant van de deur schoffelen!

Een domme, nutteloze gedachte natuurlijk: als het water komt, stroomt het gewoon naar binnen.

Er is nu meer aan de hand dan een zware storm. Dit heb ik nog nooit meegemaakt. Ik moet met het ergste rekening houden, want ik ben gekomen in de diepten der wateren en de vloed overstroomt mij. De woorden die pa voorlas, klinken als vanzelfsprekend in mijn hoofd. Ik kon me er toen ik klein was niet veel bij voorstellen, maar als ik nu om me heen kijk en hoor wat er buiten gebeurt, is het me wel duidelijk. Ik zal hier nog verdrinken en mijn leven zal straks precies zijn zoals die tekst zegt.

Hoe jong ik ook nog ben, ik zal misschien omkomen hier. Nooit zal ik m'n vrouw en kinderen meer zien. Ik zal verdwijnen onder de slik dat zich door m'n keel naar binnen zal persen. Nooit zal ik worden gevonden. Alles wat hier in de Biesbosch bij een storm verdwijnt, verandert op den duur in een nieuwe plaat. Misschien wordt mijn graf straks wel de Janusplaat genoemd.

Ik wil niet dood! Ik moet nú maatregelen nemen!

Ik voel iets onder de pijp van mijn boks en maak een

trappende beweging, zodat de rat loslaat. Vreet ander-mans vlees, niet het mijne.

Het dak kraakt en duizend stemmen fluisteren hard in mijn oren, daarachter weer duizenden andere. IJl is het geschreeuw dat ik hoor in de verte. Ik kan niet horen of het een mens is – een kind misschien – een dier of gewoon de wind. Een ogenblik is het stil, maar het is slechts de opmaat voor nieuwe windvlagen, weet ik.

Opnieuw is er een geluid dat ik niet kan thuisbrengen. Ineens weet ik het: de boutkelder loopt vol! Net op tijd kan ik een paar eendenbouten pakken. Mijn gezicht schrijnt en het gat waar mijn oog zat ook. Ik voel de pijnlijke holte en wrijf voorzichtig in de weke massa van mijn oogkas. Misschien moet ik er wat zalf op smeren om te verzachten en m'n ooglap er overheen doen. Maar ik heb hier geen zalf.

Een bliksemschicht en donderslag! Zou God juist nu in mijn eendenkooi zijn, en bezoekt Hij me nu zijn stem spreekt in het luchtruim? Het zou zomaar kunnen. Of komt Hij alleen in het suizen van de zachte stiltes?

Hakker jankt.

‘Kom Hakker, braaf.’

Het stomme beest kan er ook niks aan doen dat God mij bezoekt. Straks zal de hond me toespreken, me gaan verwijten dat ik het anders had moeten doen, dat ik mijn boekje ver te buiten ben gegaan en er geen weg meer terug is. Nee, dat kan niet. Niemand weet het. Ook dat beest niet en daar komt bij dat beesten niet kunnen praten.

Aan het rauwe leven in de Biesbosch rond 1900 ontkomt ook Janus niet. Er valt niets te kiezen: vriendwerker zal hij worden. De hele week van huis, slapen in de schrankkeet op de plaat, kloven in zijn handen, zo zal zijn leven eruitzien. Zijn vriendwerkerskist is het enige wat hij echt voor zichzelf heeft. De Biesbosch wordt zijn thuis, de stilte zijn muziek.

Aanvankelijk is Janus vol goede moed. Hij wil een goede vriendwerker zijn. Hij zal laten zien dat ze op hem kunnen vertrouwen. Maar al gauw begint de wereld om hem heen te wankelen. Zonder dat hij er iets aan kan veranderen komt Janus langzaam maar zeker in een isolement terecht.

Een kooiker met een kwade dronk, die ook op de plaat woont, drijft Janus tot het uiterste. Als het na vele aanvaringen tot een confrontatie komt, ziet Janus maar één oplossing. Hij moet het vonnis voltrekken. Verward, en door springtij volledig geïsoleerd in het kooihuis, wordt Janus gedwongen de balans van zijn leven op te maken. Hij komt tot een verbijsterende ontdekking.

Een onthutsende roman die in sobere maar doeltreffende taal het dramatische leven van een negentiende-eeuwse vriendwerker invoelbaar maakt.

Cees Pols (1953) schreef eerder *Bewaarder gevangen en Witter dan sneeuw*. In 2010 verzorgde hij het actieboek voor de Week van het Christelijke Boek, *De tijd dat je zweeft*.

FOTO JANNIE MUL

‘Fraai geschreven roman vol dramatische momenten.’

–*Nederlandse Bibliotheekdienst*

ISBN 978 239 9344 5 | NUR 301

uitgeverijmozaiek.nl